

Kazak Türklerinin Düğün Geleneği Müzikleri ve Ritüel Örnekleri

Music and Ritual Examples of the Wedding Traditions of Kazakh Turks

Halil Çetin*

Öz

Toplumlar, yaşam pratiklerini ve bu yolla edindikleri tecrübeleri sözlü olarak dile getirmişlerdir. Bu sözlü dil ürünleri kimi zaman şiire, şarkıya, masala, hikâyeye ve destana dönüşmüştür. Toplumlar, bu türler aracılığıyla düşüncelerini ve duygularını dile getirirken müzik sanatından yararlanmışlardır. Müzik, toplumun kültürel değerlerinin yansıtılmasında ve aktarılmasında önemli işleve sahiptir. Kazak halkı da eğlenceli ve zengin ritüel özelliklere sahip evlenme geleneklerinde şarkılardan çokça yararlanmaktadır. Kazak Türklerinin evlenme geleneği oldukça görkemli kutlamalara sahne olmaktadır. Burada icra edilen müzikler ve müzikal sözler, kültürel yaşamın miraslarıdır. Kazan düğün geleneğinde gözlemlenen “jar- jar, betaşar, sinsu” vb. gibi müzikal icralar, sözlü kültür içerisinde yüklendikleri anlamlar bakımından önemlidir. Kız uğurlamada söylenen sinsular, Kazak sözlü kültürünü

Geliş tarihi (Received): 15-02-2024 Kabul tarihi (Accepted): 10-07-2024

* Dr. Öğr. Gör., Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Filoloji Fakültesi Türk Dili Bölümü Türkistan-Kazakistan/Hoca Ahmet Yesevi International Turkic-Kazakh University Faculty of Philology Department of Turkish Language Turkistan-Kazakhstan. halil.cetin@ayu.edu.kz. ORCID ID: 0000-0001-8660-0290

ve onların kültürel dünyalarını yansıtan felsefi düşüncelerle yüklüdür. Bu açıdan düğün geleneği bağlamında icra edilen müziklerin Kazak halkının duygusal dünyasını yansıtırken insan ilişkilerini yönlendiren toplumsal tutumları da sergilediği söylenebilir. Bu çalışmada, Kazak sözlü geleneğinde güncelliğini koruyan müzikal icraları ve bunların gelenekle olan bağlantıları incelenmiştir. Kazak evlenme geleneğinde söylenen şarkıların, topluma verdiği mesajların açık ve gizli işlevleri ele alınmıştır. Eski dönemlerdeki evlenme geleneklerinde söylenen şarkılar ile günümüzde söylenen şarkılar arasındaki değişimler ve dönüşümler de açıklanmıştır. Teknolojik ilerlemeler ve ekonomik değişimler sonrası evlenme geleneğinde icra edilen şarkılarda meydana gelen değişikliklerin kültürel açıdan çözümlenmesi yapılmıştır. Kazakların düğün müziklerinde yer bulan sözlerin yükledikleri kültürel anlamlar ve gerçekleştirilen icra ortamlarındaki ritüeller değerlendirilmiştir. Kız uğurlamada, gelinin akrabaları ile vedalaşması sırasında söylenen şarkıların kız ve erkeklerin düğün sırasında karşılıklı atışmaları gelinin yüz açma töreninde icra edilen müzikal ezgilerin ve sözlerin günümüzde de toplumun ortak sevinçlerini yansıtır, dilek, istek ve kişiler arası iletimi etkileyen önemli mesajların bu yolla dile getirilmesinde kullanılır.

Anahtar sözcükler: *Kazak toplumu, müzik, ritüel, düğün, icra ortamları*

Abstract

Societies have expressed their life practices and experiences orally. These oral language products have sometimes transformed into poetry, songs, tales, stories, and epics. Societies have utilized the art of music while expressing their thoughts and emotions through these genres. Music plays an important role in reflecting and transmitting the cultural values of a society. Kazakh society also make extensive use of songs in their wedding traditions, which are characterized by entertaining and rich ritual features. The marriage tradition of the Kazakh Turks is marked by magnificent celebrations. The music and musical lyrics performed here are legacies of cultural life. Musical performances observed in the Kazakh wedding tradition, such as “jar-jar, betaşar, sinsu,” are significant in terms of the meanings they carry within the oral culture. The “sinsular” sung during the farewell to the bride are laden with philosophical thoughts reflecting Kazakh oral culture and their cultural worlds. In this respect, it can be said that the music performed within the context of wedding traditions not only reflects the emotional world of the Kazakh people but also exhibits social attitudes that guide human relationships. This study examines the musical performances that remain current in Kazakh oral tradition and their connections to tradition. The cultural meanings carried by the words in Kazakh wedding music and the rituals performed in the execution environments have been evaluated. It has been identified that the songs sung during the farewell to the bride, the verbal exchanges between the bride and groom during the wedding, and the musical melodies and lyrics performed during the bride’s unveiling ceremony still reflect the shared joys of the community today, and are used to convey important messages affecting wishes, desires, and interpersonal communication. The overt

and covert functions of the messages conveyed by the songs sung in the Kazakh marriage tradition have been addressed. Changes and transformations between the songs sung in ancient wedding traditions and those sung today have also been explained. The cultural analysis of changes in the songs performed in the marriage tradition following technological advancements and economic changes has been conducted.

Keywords: *Kazakh society, music, ritual, wedding, performance settings*

Extended summary

The Turkic peoples have a distinctive and extensive cultural heritage, encompassing a multitude of artistic forms. Music is one such form, and it plays a pivotal role in the lives of Turkic peoples. Through music, societies have preserved, maintained, and transmitted their cultural memory, identity, and values to future generations for centuries. This has been achieved by ensuring the transfer of their past experiences, traditions, customs, lifestyles, and beliefs between generations through music. The transfer and maintenance of cultural values continue to be a function of the present-day phenomenon. The Turkic world is rich in oral traditions and cultural heritage, which have enabled it to maintain its cultural identity. Music and musical instruments have played a crucial role in the preservation and transmission of cultural memory to future generations. In the absence of written documentation, societies relied on the capacity of human memory to perpetuate and sustain their cultural identities. For this reason, in addition to written sources, the power of words, that is, poetic expression, was also needed in the preservation of words and cultural values. The peoples of the Turkic world have presented a multitude of diverse and rich examples of oral tradition, which they have successfully transmitted to subsequent generations through a variety of means, including “kam,” “bakshi,” “bard,” “akın,” “jırav,” and so on. In the steppes of Central Asia, cultural memory was maintained and societies preserved their cultural identity through the medium of poetry and ritual presentation. In the steppes of Central Asia, the people expressed a multitude of emotions and ideas through poetry, which is a prevalent form of oral culture. The information stored and preserved in cultural memory through poetic expression was provided by music and ritual, which constituted one of the most effective means of transmission and expression. The effective communication of information through music and ritual has enabled societies to preserve and maintain their cultural memory. The interconnection between music and ritual plays a pivotal role in the transfer of cultural memory, as they are in harmony with each other and complement each other in intergenerational transmission. The relationship between music and ritual in the marriage tradition of the Kazakh people is particularly rich. The Kazakh people have historically employed music in a multitude of contexts, with the nomadic lifestyle that has been a defining feature of their culture for centuries serving as a particularly prominent example. The songs sung at Kazakh weddings are replete with rich traditions that have been handed down over many years. These traditions have been transmitted from generation to generation through the medium of song, from generation to generation. In the marriage songs of the Kazakh people, as in other cultures, the lyrics are laden with significant words that reflect the emotions of both the bride and the groom, as well as their

thoughts. In Kazakh weddings, the first opening music is typically a song called “toy bastar.” This song is intended to serve as an enjoyable and aesthetically pleasing introduction to the wedding ceremony. On occasion, the “toy bastar” song is performed by designated wedding organisers as an inaugural musical selection. Subsequently, the wedding song is played in the hall, and the newlyweds and their guests dance together. An example of a “jar-jar” song, which is sung in the wedding tradition of the Kazakh people, depicts a beautiful word competition between a woman and a man. Furthermore, the word competition of these people also serves to demonstrate their good oral speaking abilities. Moreover, girls express their feelings and thoughts to the other party through the song “jar-jar.” In response to this, boys employ the use of “jar-jar” as a means of responding to the girls. Consequently, the reflection of thoughts and feelings between them emerges. The “jar-jar” is a kind of message given by the girl to the society, containing meaningful words. The Kazakh people perceive the song “jar-jar” not only as a musical composition, but also as a lyrical work imbued with philosophical and moralistic content. The song is replete with advice for the bride, encouraging her to be well-mannered and skilled. It delineates her conduct in various settings, including the obligations of a bride, the importance of familial authority, the necessity of domestic work, the value of respect for elders, and the demonstration of affection towards younger individuals. Furthermore, the song “jar-jar” provides examples of the pivotal role of the sisters-in-law in Kazakh marriage culture and social life. Furthermore, there are numerous instances of the sisters-in-law offering consolation and advice in response to the bride’s emotional outbursts during the farewell stage. Another tradition-laden song in the wedding tradition of the Kazakh people is “Synsu.” The “Synsu” song is a traditional farewell song sung by a bride at the conclusion of her wedding ceremony. It is intended to express the bride’s gratitude to her family, relatives, friends, and the place where she has lived. The “Synsu” song, which is sung at the farewell of the girl in the marriage tradition of the Kazakh people, also offers rich examples of the music and ritual of the Kazakh nation. The integration of music and ritual, enhanced by the traditions enacted during the performance of the “Synsu” song, exemplifies the multifaceted cultural heritage of the Kazakh people. In addition to the “Synsu” song, Kazakh marriage traditions also include songs such as “Avshadiyar” and “Betashar,” which are shaped by the traditions and customs of the Kazakh people. In these songs, the girl who becomes a bride is informed of the expectations placed upon her within the family to which she is destined to belong. She is instructed on the importance of obeying traditions and customs, as well as the necessity of respecting her family elders. Additionally, she is given guidance on how to ensure a happy and harmonious marriage. Such counsel is proffered to the prospective bride through the medium of “toy bastar,” “jar-jar,” “synsu,” “avshadiyar” and “betashar” songs, which form part of the Kazakh marriage tradition. In some instances, the girl reveals her innermost thoughts and emotions through these songs, expressing her feelings to the wedding guests. The study analyses the messages conveyed by the girl to her family and guests through the songs sung and rituals performed in the Kazakh marriage tradition, considering both overt and covert functions. The status of musical performances in the Kazakh wedding tradition within the context of traditional culture was examined and analysed in terms of cultural values. Furthermore, the significance of the songs performed in the context of the Kazakh wedding tradition was also discussed in terms

of socio-cultural aspects. Furthermore, the modifications and alterations observed in the songs performed in contemporary wedding ceremonies are also analysed.

Giriş

Kazak müzik folklorunun tarihi, zengin bir kültürel geçmişe sahiptir. Uzun yıllar boyu göçebe hayatı yaşamış olan Kazaklar, sözlü kültürün zenginliklerini müziklerine yansıtılmışlardır. Bu müzikal zenginlik üzerinde birçok bilim adamı çalışma yapmıştır. XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren W. Radloff, *Altın Sandık, Evlenen Kızın Şarkısı* adlı evlenme geleneği müzikleri üzerine yaptığı çalışmalar ile başlamıştır. İbray Altinsarin, Orınbor Kazaklarının *Kuda Tüsüv, Kız Evlendirme, Toy Jasav* geleneklerini araştırmıştır. B. Vahatov, *Kazak Gelenek ve Göreneklerinin Tipolojisi* isimli çalışmasında evlenme geleneği sürecinde her halkın benzer yönlerini karşılaştırmıştır. B. Vahatov'un bu çalışmasında Kazak, Kırgız, Karakalpak, Tatar, Başkurt, Altay, halkalarının evlenme toylarındaki (eğlencelerinde) türkü ve şarkılardan örnekler verilmiştir.

Ayrıca Ç. Velihanov da çalışmalarında evlenme geleneği ile ilgili inançlar ve batıl inanışlara yer vermiştir. Velihanov, *Kırgızlarda Şamanlık İzleri* adlı etnografik çalışmasında “ateş” evin kutu (koruyucusu), bu sebeple yeni gelen gelinin büyük evin (baba ocağının) ateşine saygı göstermesi gerektiğini belirtir ve bu sözcükten sonra bunu şöyle ifade eder: “Bu gelenek; yeni gelen gelinin ateşe saygı göstermesi, nikâh kıyma merasimi esnasında gerçekleştirilir. Gelin eşikten girdikten sonra evin büyüklerine dizleri bükerek öne doğru eğilip selam verir. Gelenek gereği yeni gelinin yanında bulunan kadınlar ellerini ateşte ısıtır ve yeni gelinin yüzüne ellerini sürerler” (Velihanov, 2010: 58).

Kazakların ilk eğitimci-pedagogu I. Altinsarin, Orınbor Kazaklarının “kuda tüsüv”, “kız uzatu”, “toy jasav” geleneklerine değinmiştir. Bu etnografik çalışmada evlenme geleneği gereği uygulanan “süt aqı” (süt hakkı), “ilüw” (asmak: hediye asma yani verme), “kempir öldi” (yaşlı kadın öldü), “it ırldatar” (köpeğin hırlaması, köpeği kızdırma) gibi inanışlar ve geleneklerin yanı sıra “neke kıyuv”, “sınsu”, “betaşar” gibi evlenme törenlerinde söylenen şarkılar üzerinde de durmuştur: “neke kıyu” (Nikâh kıyma) şahitlik etmesiyle gelin ve damadın nikahı kıyılır. Nikâh kıyıldıktan sonra kız tarafı gelinin çeyizlerini gösterir ve bu eşyaları deveye yükleyip damadın memleketine gönderirler. Kız; annesi, babası ve kardeşlerine son kez sarılarak vedalaştıktan sonra “sınsu” yani, ağıt söylenir. Ayrıca “Betaşar”da söylenen şarkılar sırasıyla söylenir ve gelin kendi evine girer. Yeni gelinin yüzü örtülü olur. Yüzündeki örtüyü bir, iki ay hatta daha uzun zaman sonra kaldırır ve yüzünü açar” (Altinsarin, 1994: 286).

Sovyetler döneminde yapılan çalışmalara bakıldığında, B. Vahatov *Kazakların Gelenek ve Göreneklerinin Sınıflandırılması* adlı çalışmasında, evlenme geleneği sürecinde çeşitli halkların benzerliklerini karşılaştırmıştır. B. Vahatov: “Türk-Moğol halklarının kız verme ve gelin alma geleneklerinin kendi aralarındaki benzerlikleri bir yana Rus, Ukrayna gibi Slav halklarının kız isteme geleneği bile bizim geleneğe benzemektedir” demiştir. Vahatov, bu çalışmasında, Kazak halkında uygulandığı gibi Kırgız, Karakalpak, Tatar, Başkurt, Altay halklarının evlenme törenlerinde de uygulanan gelenek ve inançlara örnekler vermiştir

(Vahatov, 1983: 160). Bilim adamının, 1974 yılında yayımladığı *Kazakların Halk Şarkıları* adlı monografisinde aile geleneği folklorunu “örf-adetle ilgili türküler” başlığı altında “Çocuk türküleri”, “Evlenme geleneği türküleri” ve “Ölüm ağıtları” gibi üç bölüme ayırmıştır. Evlenme geleneği türkülerini ise “toy bastar”, “jar-jar”, “sınsu”, “beteşar” ve “toy tartkatar” şeklinde sınıflandırmıştır (Vahatov, 1974: 264).

A. Konıratbayev, *Kazak Folklorunun Tarihi* adlı çalışmasının “Gelenek görenek şiirleri” adlı bölümünde gelenek ve görenek şiirlerini: 1) hayvan bakıcılığı şiirleri (tört-tülik mal); 2) dini gelenek görenek şiirleri (Jaramazan, bädik); 3) evlenme şiirleri (Toy bastar, jar-jar, sınsu, beteşar); 4) millî şiirler; 5) bebek şiirleri; 6) ramazan şiirleri diyerek birçok türü bu bölüm altında toplamıştır. Bu evlenme geleneğine ilişkili olan şarkıları “toy bastar”, “jar-jar”, “sınsu”, “jubatuv”, “beteşar” diyerek ayırmıştır (Konıratbayev, 1991: 288).

Günümüzde aile ve evlenme geleneği üzerine çalışmalar yapan K. Matıjanov, *Tal Besikten Jer Besikke Deyin* adlı çalışmasının “Evlenme Folkloru” bölümünde, evlenme geleneği üzerinde ayrıntılı olarak “sınsu”, “beteşar”, “toy bastar”, “jar-jar”, “avşadiyar”, “neke kiyar” gibi bölümlere ayrılan türleri incelemiştir.

Kazak müzik folkloru üzerine çalışmalar yapan diğer araştırmacılar şöyle sıralanabilir: A. Konıratbayev, M. Kazıbekovtin, Ç. Velihanov, Ş. Kerimovtiñ, Z. Seytjanov, B. P. Kazıhanova, İ. Djabbarov, K.A. Akişev, B. Aminov, H. A. Arınbayev, R. Berdibayev, T. Konıratbayev, S. Kaskabasov, D. S. Lihaçev, A. S. Milnikov, G. P. Potanin, A. Seydimbekov (Balabekov, 2006: 6-7). Bu araştırmacılardan başka daha birçok kişi Kazak halkının müzik folkloru üzerine çalışmalar yapmıştır.

İki ailenin anlaşılma düğün gününü belirlemelerinden sonra ilk olarak kız tarafında düğün yani kız uzatu (kız uğurlama) toyu yapılır. Bu toy başlamadan önce kız tarafındaki bütün akrabalar iş bölümü yapar ve o andan itibaren kız uzatu toyuna kadar hazırlıklarını tamamlarlar. Daha sonra kız uzatu toyu günü yaklaştığında yakın akraba, eş ve dosta haber gönderilip düğüne davet edilir. Düğünün eğlenceli ve güzel geçmesi için civardaki sözü güçlü, sesi iyi tamada/asaba¹ çağırılır. Çünkü bu tamada düğünün yöneticisidir. Günümüzde akınların yerini tamada veya asabalar almıştır. Onlar ne kadar yetenekli ve söz ustası olursa düğün de o kadar eğlenceli ve görkemli geçer.

Eskiden otağlarda yapılan kız uzatu toyu artık günümüzde farklı bir hal almıştır. Günümüzde Kazak düğünleri toyhanelerde (düğün salonlarında) gerçekleşmektedir. Çünkü yaşam koşullarının değişimi sonucunda birtakım kültürel değişimler de yaşanmaktadır ama akının yapmış olduğu görev hâlâ aynı görkemi ile devam etmektedir. Günümüzde akın yerine düğünü yürütücü olarak çağrılan tamada görev yapmaktadır. Düğündeki bütün akış onun yönetiminde oyunlar, eğlenceler, espri ve şakalarla yürütülür. Kız uzatu toyuna ilk olarak toy bastar ile başlanır. Adında da anlaşıldığı üzere bu toyun başlangıç aşamasıdır. Tamadalar da burada hünerlerini ve söz güçlerini göstererek düğünün ilk açılışını eğlenceli bir şekilde başlatmaya çalışırlar. Düğün yapıldıktan sonra oğlan evine götürülürken kız, anne babası, kardeşi, ablası ve dayısı gibi yakın akrabaları ile vedalaşır.

Toy bastar

Toy bastar, Kazak halkının eğlence ve kutlamalarında tamada veya asabalar tarafından müzik ve şiir eşliğinde gerçekleştirilen bir açılış törenidir. Toy bastar sadece toyu başlatmak için söylenen şiir değildir. Bazı durumlarda toyun başlangıç aşamasından başka bir zamanda eğlencenin en heyecanlı ve coşkulu olduğu anda da kendisine özgü söylenme biçimi ile icra edilir. Aynı zamanda toy bastar, geleneksel değerlerle süslenen ve toyun yürütücüsü olan tecrübeli kişilerce icra edilen şiirlerdir. Toy bastar yalnızca düğünün başlatılması aşamasındaki müzikal icra veya düğün sahiplerini öven şiirlerden ibaret olmayıp onda düğünün genel anlamını ifade eden sözler de vardır (İslamjanulı, 1995: 15). Fakat sonradan düğünde kesinlikle yerine getirilmesi gereken bir unsur olmaktan çıkmış ve düğün ortasında veya sonunda yapılan bir ritüele dönüşmüştür. Kazakistan'ın Güney bölgesinde günümüzde toy bastar hediyesi düğün sonunda dağıtılır. Onu “düğün düğüne ulaşsın, bu düğünün sonu, bir sonraki düğünün başı” olsun diye açıklamaktadır. Bu sonradan ortaya çıkan bir düşüncedir diyebiliriz. Aslında toy bastar düğün başlarken söylenir. Bunu geleneksel toy bastar metinleri de kanıtlar. Bütün toy bastarlar öncelikle “Selamünaleyküm toplanmış halk/ Bu düğüne kadere göre gelmişiz denk/Oluyor kimsenin görmediği büyük bir düğün/Şaşkın olup bakar gibi yer ile gök” diye halkla selamlaşp kendini başkalarını tanıstırarak düğün sahibini över, düğünün güzelliğini dile getirir, ara sıra kendine de övgüler yaparak düğün sahibinden gelen hediyelerin büyük bir cömertlik işareti olduğunu belirtir (Matjanov, 2007: 133).

İlk giriş sözlerini söyledikten sonra tamada yavaş yavaş salona gelenlere düğün sahiplerini, evlenecek olan gelin ve damadı tanıstırmaya başlar. Bu tanıstırmada tamada hem kızı hem de kızın ailesini güzel ve hoş sözlerle anlatmaya çalışır. Tamada gelen misafirlere şu sözleri söyler:

Değerli misafirler! Hazırlanan yemek ve sofraya başına temiz niyetle toplanan dünür ve akrabalar! Oğlunu kızını evlendirme her bir anne babanın dileği ve farzıdır. Bugün işte ailemizin sevinci kızımız gelecekteki can yoldaşı ile ele ele tutuşup anne-babasının elinden gelin olarak uğurlanmaktadır. Sen bizim el üstünde büyüttüğümüz yavru-muzsun. Bu evlilik hayatına ilk adımın kutlu olsun! Sevgi ve şefkatle büyüttüğümüz kızımızın mutluluğu bulması elbette bizim için büyük sevinç. Vardığım yerinde taş gibi batıp, su gibi sin. Anne-babana nasıl hürmet gösterdiysen, kayınata ve kayınvalidene de o gibi hürmet ve saygı göster! (Tamada, <https://kznews.kz/bilim/asaba-sozderi-tekst/>, 13.12.2023)

Tamada toya başlama cümlelerini bitirir ve daha sonra toyun açılışını yapmak için kendisi bir şarkı söyler veya müzik açar. Bu şarkı eşliğinde insanlar yavaş yavaş toyun eğlenceli havasına ısındırılır. Ayrıca toya gelen insanların gönüllerin coşkuyla dolmasına hazırlık yapılır.

Kız uğurlama düğünündeki “Toy bastar” hayır dua verme, uğurlanacak olan kıza dilek söylemeyle sona erer. Oysa damat evinde olan gelin getirme düğününde hayır dua söylenmeye de geline nasihat, öğüt, gençlere mutluluk dilenir. Bu yapı örgüsü “Toy bastar” türkülerinin hepsine ait bir niteliktir. Bunlardan “Toy bastar” türküsünü söyleyen tamadanın kendi derecesini iyice, coşkulu bir şekilde anlatma tarzında şairlere ait ilham çağırma, medet umma örneği net görülür.

Düğünü başlat dersin başlıyorum,
Başlatsam hiçbir zaman şaşmıyorum.
Sorsanız atalarım kahramanlar
Türkü ne, düşmandan da kaçmıyorum.

veya:

Bu düğünü kim başlatır ben varken,
Ağzımda fırtınalı yel varken.
Bu düğünü ilk önce biz başlatırız
Yol var mı çukurlara göl varken,
diye terennüm eder. (Matjanov, 2007: 133)

Yukardaki örnekten başka olarak tamada eğlence ve kutlamalarda kendisini tanıstırıp toyu açmak için izin istediği şarkı örneği ise şu şekildedir.

Ben Aliya, Törtkara soyundan
Japastı dostiyar soyundanım.
Halka ben kendimi tanıstırayım,
Benim bu sözlerim Allah'tan geldi
Şarkıyı söyle dediğinde durdurmam,
İzin büyüklerden olsa söylerim.
Halkımın büyük halk geleneği ile,
Toplanan halka şarkı söylerken yorulmam.
(Baykadamova ve Temirbekova, 2001: 132)

Tamada toya gelenleri eğlenceye hazırlamak için ilk olarak kendisini tanıstırmayla başladığı görülmektedir. Ayrıca burada tamada toya gelenlere kendisini ne kadar iyi anlatır ve hünerleri gösterirse onun daha sonraki toylarda daha fazla tamada olarak çağrılmasına imkân sağlayacaktır. Yani tamada toyun açılışında ilk olarak kendi reklamını yapar ve daha sonra düğün sahiplerini gelen misafirlere tanıtır. Böylece toyun ilk aşaması da başlamış olur.

Tamada, toy bastar ritüelini gerçekleştirir ve gelin ile damat geldikten sonra toyda bir dua edilir. Bu da toy bastar duası olarak bilinmektedir. Bu şiirsel icrada, yeni evli çiftlere iyi dileklerde bulunulur ve yeni çifte mutluluk, sevgi ve saygı içeren sözlerle dua edilir. Bu toy bastar dua örneği de şöyledir:

Toy toya ulaşsın,
Toylarımız azalmasın!
Şiir-şarkı gece-gündüz hiç durmasın,
Köylerimiz şarkılar söylesin!
Kutlu olsun sevinciniz,
Hiç kötülük olmasın!
Hızır varıp, baht konup
Allah'ın kendisi kollasın! (Nusipokasulı ve Japarulı, 2011: 14)

Kazak eğlence kültüründe, yukarıdaki gibi toy bastar ile kutlamalar, tamadanın söylediği müzikli şiir icraları eşliğinde gerçekleşmektedir. Şarkılar söylenmeye başlamadan önce tamada düğün sahiplerini, kız tarafını, her iki tarafında hürmet edilen kişilerini, akrabalarını öven, onlara özgü şiirler söyleyerek toyu başlatır. Bu müzikli ritüele baktığımızda bir nevi tamada oraya gelenlere hem toyun sahiplerini alkışlatır ve hazırlar (Çetin, 2021: 375-376).

Daha sonra tamada, düğüne gelen kişileri ortaya çağırıp onları şarkılar eşliğinde dans ettirme ve eğlendirme aşamasına geçer. Bu aşamada tamada, orada olan kişileri coşturmak ve eğlendirmek için de toy bastar şiirlerini icara ederek hem güzel bir düğün açılışı yapmak hem de kabiliyetini göstermek ister. Bu toy bastara şu örneği verebiliriz:

Tap tap basalım,
Kolhoz toyunu yapalım,
Sırnay çalıp, dans edip,
Akan su gibi çoşalım.
İşte yiğit, işte kız,
Gelinlerde gelmişsiniz,
Yüzü asık oturmak,

Bu gibi yerde uyumsuzluk. (Vahatov ve Kıdırov, 1978: 70)

Ayrıca toy bastar bir kutlama ritüeli olarak müzikal icra eşliğinde söylenmektedir. “Toya gelen kişiler eğer çok olursa, toyun sahibi toyu 3-4 yerden başlattırır. Toy sahibi bu geleneği uygulamazsa bazen bu duruma rızasızlık gösteren kişiler olabilir.” (Alimkulov ve Abdirahmanov, 1994: 42). Toy bastar ritüelinde tamada şiirlerini müzik eşliğinde sıralamaya başlar ve toyun durumuna göre seçtiği şiirlerini kendine has üslup ve yorumu ile dile getirir. Örneğin, tamada kız uğurlama toyunda yeni evine gitmeden, gelin olacak kıza övgü dolu sözlerle toy bastar türküsü söyler. Buna şu örneği verebiliriz:

Düğme gibi kafan güzel yuvarlanmış,
İpek gibi saçın yumuşak dalgalanmış.
İki gözün şeffaftır, hem durudur,
Sanki bir resimdir siyahla boyanmış.
Ayna gibi yüzlerin çok parlayan,
On beşinde tam dolan ayı andıran.
Sen dağda yürüyen bir tilki gibi,

İzine çok kişiler kapan kuran. (Matjanov, 2007: 133-134)

şeklinde övgü dolu sözler söyleyerek gelin olacak kıızı ve ailesinin moralini yükseltir ve bir taraftan onları bu güzel sözlerle onurlandırırken diğer taraftan da kızın ailesini bu sözlerle duygulandırarak ağlatır.

Toy bastar iki gencin evliliklerinin coşkuyla kutlanmasında gerçekleştirilen bir giriş ve geçiş aşamasıdır. Bu ritüelde tamada ne kadar yetenekli ve iyi şiirler bilirse, toyun açılışı da o kadar eğlenceli ve coşkulu geçer. Bu yüzden de düğün sahipleri de hünere ve söz gücü kuvvetli tamadalar seçer ki düğünleri, kutlamaları coşkulu ve güzel geçsin.

Jar-Jar

Düğün geleneğinde şarkılar duyguların dile getirildiği, söylenemeyen sözlerin şarkılar aracılığıyla söylendiği duygu yüklü bir ifade şeklidir. Jar-jar, kız uğurlama geleneğinde kızın bir nevi ailesi, yakınları, arkadaşları ve sevdikleri ile düşüncelerini dile getirdiği zamanda söylenen şarkıdır. Kız ve erkek atışmaları şeklinde de söylenir. Kızlar, duygu ve düşüncelerini jar-jar aracılığıyla karşı tarafa iletir. Buna cevaben de erkekler kızlara jar-jar aracılığıyla cevap verir. Böylece kız ve yiğitler arasında düşünce ve duyguların yansımaları ortaya çıkar. Jar-jar içerdiği anlam yüklü sözler ile bir nevi kızın topluma verdiği mesajdır. Bu sebeple de jar-jar ritüeline bakıldığında onun, “sadece şarkı söyleyip eğlenmek değil, yabancı bir yere veya yurda giden tecrübesiz geline akıl verip, davranışlarıyla örnek olma, akrabaları ile vedalaşıp, güzel ve hayırlı bir hayat” (Nusipokasulı ve Japarulı, 2011: 23) dileklerini içeren bir şarkıdır. Kendi yaşadığı yerden, arkadaşları ve ailesiyle vakit geçirdiği yurdundan ayrılan kızı sakinleştirip teselli etmek için de söylenmektedir. Bundan başka olarak eskiden evlenecek olan kız istemediği biriyle de evlenme durumuyla karşı karşıya kalabiliyordu ve kız bu duruma itiraz edemiyordu. Kız bu evliliği istemediğini jar-jar şarkısı ile dile getirmekteydi. Bu sebeple jar-jar şarkısının iki önemli işlevi vardır. Bunlardan birincisi “sevgilisiyle değil, ihtiyar biriyle evlendirilen kızlar bazen düğün yapılmadan gönderilirdi. Böyle durumlarda insanlar kızın, nasıl birisiyle evlendirilmekte olduğunu ancak jar-jar şiiri söylenirken anlardı. İkincisinde ise jar-jar şiirinde bir taraftan kızın, anne babası ve doğup büyüdüğü köyden ayrılmak istemediğini ifade eden çocukluk duyguları dile getirilirdi, bir taraftan da “gözümün yaşına bakmadan başkasıyla evlendirdiler” şeklindeki üzüntüsü ve toplumu kınayışı da işlenirdi. Konuratbayev’e göre bu “eski geleneğin eleştirilmesidir” (2022: 50). Bu açılardan bakıldığında jar-jar aslında gelin olan kızın topluma duygu ve düşüncelerini anlattığı bir şarkıdır. Bu şarkıyı dinleyen kişiler kızın hangi duygularla ana-baba evinden ayrıldığını anlayabiliyorlardı.

Jar-jar atışmasında kız ve erkekler karşılıklı olarak düşüncelerini dile getirir. Burada bazen “kız, anne babası ve arkadaşlarından ayrılmak istemediğini dile getirirken, delikanlı tarafı da babanın yerine kayınbaban, annen yerine de kaynanan kol kanat olur şeklinde sözler söyleyerek kızı avutmaya çalışırlar. Buna şu örneği verebiliriz:

Delikanlılar grubu:

- Alıp geldi pazardan kara nasar, jar-jar,
Kara incili savkele saçlarını örter, jar-jar
Burda babam kaldı diye üzülme, jar-jar
Eğer kaynatan iyi olursa baban gibi olur, jar-jar-

dediklerinde kızlar tarafı yanıt olarak:

-Kapı önü kara su yağ gibi olsun, jar-jar.
Baban gibi sevecek biri nerde bulunur, jar-jar. (Konuratbayev, 2022: 50-51)

Gelin çıkarma esnasında icra edilen, “jar-jar düşünce dünyası, gelenek ve görenekler, talim ve terbiye esaslı” (Kenjeahmetulı, 1994: 20) bir şarkı türüdür. Erkek ve kızların atışmasındaki jar-jar sözlerinin biri erkeği diğeri de kızı temsil etmektedir. Yani yeni evlenen erkek ve kızın aile kurduklarını etraftaki halka duyurması ritüelidir. Bu şarkı ritüelinde kızın evinde değil, oğlan evinde gerçekleşen atışmada geçerlidir.

Jar-jar düğün ritüelinde gelin giden kızın arkadaşları ile erkeklerin atışmalarına ilk olarak bir erkek başlar ve ona arkadaşları da katılarak hep birlikte söylerler. Örneğin:

Yiğitler:

Dere kenarında sallanan yalnız ağaç, jar-jar,
Yalnız ağaç benim bildiğim ağaç, jar-jar,
Kutlu olsun diye söyleriz düğün eden kız, jar-jar,
Bir taraf gideyim diye düşüncesi olan kız jar-jar. (İslamjanulı, 1996: 77)

diyerek atışmayı erkekler başlatır. Erkeklerin söyledikleri bu sözlerle karşılık kızlarda cevap verir. Söylemiş oldukları düşüncelere karşılık şu sözleri ezgisel olarak ifade ederler:

Kızlar:

Ak yüzümü gördüğüm aynam olsun, jar-jar,
Boynuma taktığım inci olsun, jar-jar,
Dileklerine dostlarım teşekkür, jar-jar,
Kendi evim gibi, elbette nerde olsun, jar-jar,
Önüm yüksek, arkam yar,
Dönme yerim dar.
Hoşça kalın, sağ selamet olun dostlarım! (İslamjanulı, 1996: 77)

Jar-jar şarkısı öğüt verici sözler ve felsefi düşüncelerle de doludur. Bu düşünceyle arkadaşları gelin kızın gideceği yerdeki âdet ve geleneklere bağlı olmasını, ailesini sevip mutlu yaşamasını, büyüklerine saygı gösterip, hürmet etmesini nasihat eden sözlerle doludur. Buna duruma şu örneği verebiliriz:

Sözümün başını başlatayım “jar-jarmenen” jar-jar,
Söylediklerime kulak ver zamandaşım jar-jar,
Ata-baba yolu gelin çıkarma jar-jar,
Yüzünün altından dünürüm Allah bizi korusun jar-jar,
Gönlünü evladım, soğutma jar-jar,
Kötülüğü yanına yaklaştırma jar-jar,
Yabancı yurda evladım, gitsen dâhi jar-jar. (Nusipokasulı ve Japarulı, 2011: 23)

yukarıdaki jar-jar atışmasının sözlerine bakıldığında, gelin olup gidecek kızın, duyguları, gideceği evde uyması gerekenler, ata-babasına saygı, kötülükten uzak durup, iyilik sahibi olmasını öğütleyen sözler dile getirilmiştir.

Kazak halkının evlenme geleneğinde söylenen jar-jar şiirlerinde kız erkek atışmasından başka olarak kızın yengelerinin “bikem” sözü ile söylediği şiirler de vardır. Kızın yengeleri onun küçüklük çağından evlenme çağına kadar olan zamanı bu şiirler aracılığıyla dile getirir ve ona gideceği yerde neler yapması gerektiğini öğütleyen sözler söyler. Yengesinin evlenen kızla vedalaşmasına şu örneği verebiliriz:

Sallanan kamaşa,
Küpen düştü, jar-jar- ay!
Küpenin düştüğü yerlerden
Sırrını bölüşmediğin yaban ele,

Bikem gidiyor -ay!
Elimdeki bikeşim
İki yüzüğüm, jar-jar- ay!
İki yüzüğüm elimde,
Eğiliyor, jar-jar -ay!
Sen gittiğinde kaburgam,
Bükülür jar-jar- ay!

Aman-esen ol bikeşim. (Alimkulov ve Abdırahmanov, 1994: 44)

kızın yengeleri bu sözleri ile kıza birtakım öğüt ve teselli edici sözler söylemiştir. Kazak düğün geleneğinde yengelerin rolü oldukça önemlidir. Bu atışma da görüldüğü gibi gelinin her daim yanında olan onunla sırrını ve derdini paylaşan kişi yengesidir. Yukarıdaki jar-jar şiirinde de görüldüğü gibi koşup oynadığın topraklardan, başka yerlere gidiyor olmasına, her daim yanında olduğu yakın sırdaşından ayrılmanın üzüntüsünü dile getirmiştir.

Kazak halkında evlenme çağındaki kızlar bazen sevdikleri kişilerle bazen de ailesin uygun gördüğü kişilerle evlenmiştir. Jar-jar şarkısında da bu durumlar kızın şarkıyı söylediği zamanki ifadelerinden anlaşılmıştır. Sevmediği bir kişiyle evlenmesini jar-jar atışmasında dile getiren kıza, sevdiği erkek de ona olan duygu ve düşünceleri yine jar-jar atışması ile dile getirir.

Bu duruma örnek olarak S. Seyfullin'in verdiği "jar-jar"ın bir nüshası aşağıda yer almaktadır:

Delikanlı:

Yerin güzelliği kalmaz halk ayrılınca, jar-jar-au,
Yük kaldırmaz kara deve beli kırılınca, jar-jar-au,
Giderken kardeşine teslim et, jar-jar-au,
Yabancı tutmasın kendisi büyüyünce, jar-jar-au.

Kız:

Biz kamçım var elimde bakır uçlu, jar-jar-au,
Dedikoduya kalmadım kötü sözlü, jar-jar-au,
İşin aklına gelince hey arkadaş, jar-jar-au,
Yatarım da ağlarım kalkamam hiç, jar-jar-au.

Delikanlı:

Şu gölün başında kuşlar oturur, jar-jar-au,
Bunu gören akdoğan uçmak ister, jar-jar-au,
Açık saçık konuşmayın böyle sözü, jar-jar-au,
Dostların az yanında, düşmanın çok, jar-jar-au.

Kız:

Beyaz at dediğim beyaz attır, jar-jar-au,
Kardeşim ardımdan büyümüştür, jar-jar-au,
Ömrün kısa yalancı yar, halkım hoşça kal,
Giderken kardeşime bırakırım jar-jar-au,
Yiğit isen yolunu bul bir gel bana, jar-jar-au,
Ömrün kısa yalancı yar, halkım hoşça kal. (Matıjanov, 2007: 144)

Yukarıdaki örneğe bakıldığında erkek ve kız duygularını karşılıklı atışmalarla ifade etmiştir. Kız istemediği bir evlilik yapmak üzere olduğunu söyler ve erkekte de bu duruma müdahale edip onu alıp kaçırmamasını söyler. Erkek de kıza duygularını üstü kapalı olarak söyler. Tabii bu atışma sırasında etraftaki kişilerce hemen kıza ve erkeğe uyarılar gelir. Bu atışmanın uygun olmadığı söylenir. Ancak buradaki jar-jar atışmasına baktığımızda kız kaçırma geleneğine de vurgu yapılmaktadır. Yani toplumda birbirini seven kişilerin gönülsüzce evlenmelerine karşı isyanları da vardır.

Jar-jar atışmasına bakıldığında aslında kızın toplum ve ailesi ile olan duygu paylaşımının bir örneğini oluşturduğunu görülmektedir. Çünkü eskiden kızların evlendirilme konusunda ailesinin aldığı karara itiraz etme etmesi söz konusu değildi. Bunun aksini yapan kız hem ailesi içerisinde hem de toplumda ayıplanırdı. Bu sebeplerden dolayı evlenecek olan kızlar kaderlerine razı olur ve doğup büyüdüğü evinden gönlü kederli şekilde ayrılmaya hazırlanırdı. İşte bu duygularını açıkça ifade edemeyen kız, jar-jar şarkısıyla hem ailesine hem de topluma iletiyor ve duyuruyordu. Jar-jar şarkısının bir başka özelliği de bir nevi vedalaşma şiiri olmasıdır. Çünkü kız gönül rızasıyla evlendiği durumlarda ailesinden, doğup büyüdüğü yerden ayrılmanın verdiği üzüntü ve kederi bu jar-jar şarkısı ile anlatabiliyordu. Her ikisinde de jar-jar gelin olan kızın iç sesinin bir yansımasıdır diyebiliriz.

Sınsu

Sınsu düğünde söylenen veda şarkısı geleneği ve bunun müzikal bir icra olarak gerçekleşmesidir. Sınsu, kızın geride kalanlarla vedalaşması ve konuşmasını gösteren bir şarkı örneğidir. Evlenen kızın anne-babasına, akraba ve dostlarına, kız arkadaşlarına söylemiş olduğu ezgisel bir müziktir. “Sınsunun, kızın kendisi, belirli akınlar ve şarkıcılar tarafından yazılmış olanları vardır (Kenjeahmetuli, 1994: 20). Çoğunlukla şarkının eskiden yazılmış olanları kullanılmaktadır. Bu sırada “kızın yengeleri kızın yüreğinin isyanını bastırmak ve yola iyi çıkması için gelini hazırlamaktadır. Onun nasıl giymesi ve iyi ev hanımı olması hususunda neler yapması gerektiği konusunda ona akıl vermişlerdir” (Nusipokasulı ve Japarulı, 2011: 26). “Damat yanına iki veya üç Kazak genciyle en güzel elbiselerini giyerek, geleneksel süslerle atını veya arabasını süsleyip kızın evine varır” (Ajiğali, 2006: 143). Kız kendi evinden çıkmadan bir gün önce evleneceği kişi ile en yakın akrabalarının evinde konaklar. Bu günde köyün gençleri de orada toplanır ve şakalar ile eğlenirler. Daha sonra burada yemekler yenir ve içkiler içilerek eğlenme ritüeli gerçekleştirilir” (Nusipokasulı ve Japarulı, 2011: 26). Bu eğlencelerde sınsu da söylenir. Bu sınsu şarkısı aracılığıyla kız kendisinin uzak yerlere gitmesini ve duygularını dile getirir. Bu duyguları dile getiren sınsu örneği şu şekildedir:

Kapının önünde küçük taş,
Babaya kız arkadaş olmaz,
Eğer babaya kız arkadaş olsa,
Kardeş gibi yürümez miydik,
Pazardan aldığım tahta,
Kırmadan nasıl saklayayım?
Şefkatle seven anneciğim,

Ak sütünü nasıl helal ederim.
At sürüsü içinde ayırdım,
Beni seven halkım yurdum,
Arkamda mı kadın şimdi,

Bürküm bürküm** ay,
Başıma giydiğim güzelliğim ay,
Erken yatıp geç kalkan,
Evdeki benim nazlım ay,
At sürüsünün içindeki siyah at,
Tutturmadan kaçan doru at,
Ablacım yengeler artık sana emanet. (Ajiğali, 2005: 186-187)

Kızın evlendiği zamana kadar yaşadığı evinden, baba, anne, kardeşlerinden ayrılışını ifade eden sınısı örnekleri de vardır. Kız burada sınısı ile duygularını halkın önünde ailesine şöyle ifade eder:

Atası iyi köle olmaz,
Annesi iyi kul olmaz,
Sağ taraftan gidiyorum,
Kız nazlanarak erkek olmaz.

Yanımdaki torbam, -ay
Kız kardeşlerim ile erkek kardeşlerim, -ay
Bir yıl geçip gelinceye kadar,
Hoşça kalın, sağ salim olun canlarım, -ay. (Kenjeahmetuli, 2013: 292)

Bu örnekten başka olarak sınısı, kız tarafından, akraba, köy halkı ve arkadaşlarıyla vedalaşarak kocasının yurduna gideceği sırada da söylenir. Buna şu örneği verebiliriz:

Ey sevdiklerim, halkım-yurdum,
Ne olacak bundan sonraki benim hayatım?
Kovulmuş gibi gittikten sonra
Yüreğime kaygı dolar,
Halkım-yurdum sizden ayrılıp,
Aklım tükenir ve yüzüm solar... (Konıratbayev, 2002: 51)

Bu şarkılar söylenirken ihtiyar ve kadınların ağladıkları görülmektedir. Çünkü şarkılar baba evine veda ağırlıklı sözler içermektedir. Bu şarkılar da törene katılan kişilerin ve ailenin duygularını şarkı eşliğinde ifade edilmesidir. Kız da evinden ayrılırken anne-babasından ayrılması ile ilgili bir şarkı söyler. Bu karşılıklı söylenen şarkılar sonrasında kız akraba ve arkadaşları ile vedalaşır. Bu müzikal tören bir ayrılık ritüelinin gösterimidir.

Kazak halkının evlenme geleneği içerisinde kız uğurlama toyu gerçekleşir. Bu uğurlama töreninin de kendisine göre gerçekleştirilen ritüelleri vardır. Örneğin, “Bu toyun sonunda kızın uğurlanması için hazırlanan beyaz kumaşa yürümeye başlamasıyla sınısı söylenmeye başlanır. Bu şarkı sırasında gelin olan kız, akrabaları ile vedalaşır ve bir yandan da beyaz

kumaş üzerinde ileriye doğru yürür. Bu şarkıya orada bulunan yengeleri, kızın arkadaşları ve küçük kızlar da katılır” (Çetin, 2021: 341). Artık kız baba evinden uğurlanmaya başlamıştır. Onun yeni evine yani eşinin evine olan yolculuğunun ilk adımları beyaz kumaş üzerinde veda şarkılarıyla başlamıştır. Beyaz kumaşın her iki tarafına dizilmiş akrabalar ve arkadaşlarının eşlik ettiği şarkıyla kız uğurlama töreni gerçekleşmektedir.

Düğün sahiplerinin anlaştığı kız uğurlama organizasyon şirketleri, bu toydan önce aile ile bu konu üzerinde konuşur ve ona göre hazırlık yaparak gelir. Günümüzde bu durum artık sınıs şarkısını kızı uğurlamak için gelen özel sınıs söyleyicileri veya organizasyon şirketinin bu durumlar için özel belirlediği kişilerce yapılmaktadır. Kız uğurlamada söylenen sınısular büyük oranda benzerlik göstermektedir. Yani artık sınıs şarkıları kalıplaşmış bir hal almıştır. Bu sebeple birçok kız uğurlama töreninde benzer şarkılar ile kız uğurlanmaktadır.

Sınıs şarkısının içeriği evlenecek olan kıza mesajlarla doludur. Onun gittiği ailede neler yapması, gelenek ve göreneklere nasıl uyması gerektiği, aile büyüklerine olan saygı, mutlu ve mesut bir evlilik sürmenin yolları, “ailesinin yüzünü ağartması, çocuk sahibi olup ailesinin neslini devam ettirmesi gibi vb. durumları anlatan sözler söylenerek evlenecek olan kız teselli edilir. Ayrıca sınıs şarkıları gittiği evde de anne-babası olduğu öğüdünün verilmesi gibi önemli düşünceleri de içerisinde barındırmaktadır” (Çetin, 2021: 341).

Avşadiyar

Evlenme folklorunun bir diğer şarkı türü de avşadiyardır. Avşadiyar, kız çıkarma düğününde söylenen bir şarkıdır. Bu şarkı yeni evlenen gençler için icra edilir. Avşadiyar, bakıldığında düğün esnasında, ancak bütün ritüeller uygulandıktan sonra, misafirler sakinleştiklerinde kızı çıkarırken söylenmektedir. Söyleyici sıradan biri değil, tanınmış şair, bilgin birisi olmalıdır. Şarkıyı söyleyen sadece şairlik becerisini değil, gelenek ve göreneklere haberdar olduğunu da göstermektedir. Bundan dolayı şarkının uzunluğu-kısalığı da söyleyicinin yeteneği ile moraline göre değişmektedir. Şarkıda birden başlayarak yirmi beşe, hatta bazen elliye kadar madde madde sayılarak öğüt ve nasihatler verilir.

Kazak evlenme geleneği içerisinde kız evden çıkarıldığında söylenen avşadiyarda, Kazak toplumunda, kızın evden çıkmadan akrabaları ve arkadaşları tarafından söylenen bazı felsefi sözler vardır. Bu sözler gelin olan kıza bir nasihat niteliğindedir. Avşadiyar, talim ve terbiye anlamı ile yüklü, atasözü, şarkı, şiir, gibi ezgisel sözlerle söylenmektedir. “Kalıplaşmış gelenek boyunca bu toy üstünde, toy tarapta, insanların hastalanıp ağırlaştığı zamanda” (Nusipokaulı ve Japarulı, 2011: 28) söylendiği ve avşadiyarın Kazak halkının yaşamında birçok kullanımı olduğu bilinmektedir. Maddeler şeklinde sayılarak söylenen avşadiyar şiirlerin hemen hemen hepsi didaktik ve kalıplaşmış halk düşüncelerinden oluşmuştur. Fakat her bir sayı “avşadiyar” sözü ile başlatılır ve bir dördlük ile yorumlanır. Örneğin;

Avşadiyar - üç olur,
Sağ deve güç bulur,
İki kötü birleşse
Ölü ölene kadar düşman olur.

Avşadiyar - dört olur,
Kızın huyu kederli olur.
İki iyi birleşse,
Ona yemin eder. (Nusipokaulı ve Japarulı, 2011: 28)

Betaşar

Kazak halkının eskiden beri var olan önemli geleneklerinden birisi de “betaşar”dır. Bu toy akın veya tamadanın eşliğinde gerçekleşen bir kızı erkek tarafına tanıtmaya geleneğidir. Bu gelenek geçmişten günümüze bazı değişikliklere uğramış olsa da Kazak halkının önemli bir evlenme geleneği örneği ve kültürel mirasıdır.

Kazak halkında ailenin kızları uğurlayıp oğlan evine göndermeleri sonrası gerçekleştirdikleri evlenme geleneklerinden birisi de betaşardır. Evlenme düğününün ikinci aşaması yani gelin getirme düğününde yerine getirilen geleneksel türdür. Gerçi kız uğurlama düğününde olduğu gibi gelin getirme düğününde de yapılan örf ve inanışlar çoktur. Mesela eve yaklaşan gelinin önüne halat çekme, kızın kayınpederinin evine getirerek ateşe yağ dökmeden başlayarak genç gelinin elinden çay içme törenine dek örfi uygulamaların tümü çeşitli eğlenceler, pehlivan güreşi, at yarışması, kökpar gibi millî oyunlarla birlikte yerine getirilir. Bunlardan şiiirle süslenecek uzun boyutlu türküyü söyleyen örfî ritüel sadece betaşardır. Betaşarda uğurlanacak olan kıza özel olarak dikilen savkele² giydirerek şımıldık³ olan yere oturtulur. Aynı zamanda savkelenin her tarafını örten beyaz “jelek” örtü de olur. Beyaz “jelek” “şımıldık” yokken “şımıldık” yerine geçer (Matıjanov, 2007: 157).

Kazak halkının betaşar geleneği yeni evlenen gelinin erkek tarafının akrabalarına tanıltılma merasimidir. Erkek evine gelen gelinin yüzünü betaşar merasimi olmadan kimse görmez. Gelinin yüzünü görmek için çağrılan bütün akraba ve dostlar bu kutlamaya katılmak için toydüzenler. “Bu toyda betaşar şarkısı söylenmeye başlanır. Betaşarda erkek tarafının büyüklerine, babasına, annesine ve akrabalarına akın tarafından şarkılar söylenir. Söylenen her şarkıdan sonra gelin saygı gösterdiğini anlatan ritüeli yani eğilerek selam verme olayını gerçekleştirir” (Kenjeahmetulı, 1994: 20). Akın, anne ve babasını şarkı ile davet eder ve gelin onlara hürmet ve saygı göstereceğini eğilerek selam vermesi ile gösterir. Gelinin eğilerek selam vermesinden sonra isimleri akın tarafından söylenen kişiler ortada duran bir kutuya para atarak gelini ilk görmelerinin şerefine körimdiklerini⁴ verirler. Körimdik ritüeli gerçekleşirken söylenen şarkıya bir örnek şöyledir:

Gelin geldi, görünüz,
Görümlüğünü veriniz
Bu, şu demeyiniz
Düşünüp söyleyip koyunuz. (Kenjeahmetulı, 1994: 15-16)

Betaşar toyunu gerçekleştiren akın veya tamada, damat ve gelinin akrabalarına şakalar yaparak ve onlara yönelik şarkılar söyleyerek onların para vermelerini yani körimdik vermelerini sağlar.

Gelin, müzikal icra ve ritüellerle dolu bu toyda, genellikle millî bir kıyafet giyer. Bu kıyafetler kırmızı ya da kırmızı fular şeklinde olur. Gelinin giysisinin üstüne kırmızı şal veya örtü örtülüyor. Bunun adı da “salı”dır. Betaşar toyu gerçekleşirken gelinin yanında yengeleri olur ve bir de genç oğlan olur. Bu genç oğlan kayınlarından birisi de olabilir. Genç oğlanın elinde 1,5 metre uzunluğunda bir çubuğa bağlı beyaz bir bez bulunur ve bunu da o genç betaşar ritüeli bitene kadar gelinin yanında tutar. Mani biçiminde güzel sözler ve nasihatler akın tarafından icra edilir ve bu esnada bazı ritüeller gerçekleştirilir. Bu söz ve nasihatlerde, kaynana ve kayınatana saygılı ol, akraba ve yakınlarına hürmetli ol, eşine ve çocuklarına iyi bir anne ve eş ol gibi dilek ve temenniler söylenir. Daha sonra güzel müzikal ezgiler eşliğinde akın, kaynanaya bir selam deyince, gelin eğilir ve ona karşı hürmet ve saygı göstereceğini anlatan selamını verir. Bundan sonra kaynana da elindeki bir miktar parayı gelinin önünde duran kutunun içine bırakır. Bu ritüel kayınatası için de gerçekleştirilir ve o da akının şarkısından sonra gelir parayı gelinin önündeki kutuya bırakır. Bu ritüel yengeler, amcalar, akraba ve dostlar içinde tek tek yapılır ve gelinin eğilerek selam ile para koyma ritüeli gerçekleştirilir.

Betaşar ritüelinde kaynana ve kayınataya akın tarafından müzik eşliğinde şarkılar söylenir ve betaşar oyunun ritüelleri gerçekleştirilir. Gelenekte betaşar, “Kelin, kelin kelip tur, kelin üyge kirip tur” (Konratbayev, 1991: 52) sözleri ile başlamaktadır. Bu sözlerden sonra akın, yeni gelen gelinin yüzünü açar ve görümlük sorar. Örneğin:

Söyle gelin, söyle gelin,
Atın başını çek gelin.
Gelin geldi görünüz,
Görümlüğünü veriniz.
Ata, yakına geliniz,
Gelininizi görünüz.
Gelinin başı kaç para? (Baykadamova,2002:241)

diyerek ata babasının gelini gelip görerek ona görümlük vermesi ritüelinde söylenen şarkıdır. Betaşar toyunda gelinin geldiğini ve yüz görümlüğünü vermesi için atasına söylemiş olduğu şarkıyı karşılık, gelinin atasının söylemiş olduğu şarkıya örnek şu şekildedir:

Oybay mal verdim, baş verdim,
Benim yaşım gibi yaş verdim,
Genç gelin atlayıver,
Gelin geldi, görünüz.
Kayınatası, geliniz.
Geline görümlük, veriniz. (Baykadamova, 2001: 141)

Göçebe bir yaşam tarzından sonra yerleşik yaşama geçen Kazak halkı, göçebe yaşamdaki en görkemli kutlamalarından birisi olan düğün geleneklerini daha da zenginleştirerek kutlamaya devam etmektedirler. İki ailenin çocuklarının mutluluklarını paylaştıkları bu törenler, Kazak halkının en eğlenceli kutlamalarındandır. Son zamanlardaki halkın ekonomik durumu, düğün şekillerini ve içeriklerini de etkilemektedir. Çünkü yaşanan ekonomik zorluklar ve masrafların fazla olması düğün geleneğinde bazı değişikliklere yol açmaktadır.

Betaşar toyu da bu değişimlerden etkilenmiştir. Önceleri düğünden hemen sonra yapılan betaşar günümüz bazen bir iki hafta bazen de aylar sonra da yapıldığı görülmektedir. Betaşardaki asıl amaç oğlan tarafına yeni gelen gelini tanıtmaktır. Bundan başka olarak da gelin kıza öğütlerin verildiği, ata-anasına, akrabalarına vd. kişilere nasıl davranması gerektiği ve bunlardan başka gelin olma görev ve sorumluklarının ona anlatılması olayıdır. Böylelikle gelin olan kız ilk defa eşinin akrabaları ve dostları ile tanışma fırsatı bulmuş olur.

Sonuç

Kazak halkının evlenme geleneği, coşkulu kutlamalarla dolu zengin bir eğlence kültürüne sahiptir. Makalede ele alınan düğün geleneği bağlamında icra edilen geleneksel ritüel örneklerine de bakıldığında coşkunun, sevincin dorukta yaşandığı görülür. Bunlar toplumun ortak sevinçlerinin paylaşıldığı ortamlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Kazak evlenme geleneklerinde jar-jar atışmaları, toy bastar, gelin indirme ile kız uğurlama zamanlarında eğlenceli şarkıların ve müziklerin icra edilmesinin yanında, sinsu ve betaşar gibi müzikal icra örnekleri vardır. Kazak halkı düğüne gelenleri ilk olarak toy bastar şarkısıyla karşılamıştır. Bu şarkı aracılığıyla gelen misafirlere düğün sahipleri tanıtılmış ve övülmüştür. Toy bastar geleneğinin bu özelliği eski Kazak düğün geleneklerinde kaldığı görülmektedir. Günümüz Kazak düğünlerinde toy bastar şarkısı eski öneminden ve anlamından uzaklaşmış durumdadır. Bu gelenek günümüzde sadece düğünün ilk açılışının yapılması için söylenen şarkılara ve dans gösterimlerine dönüşmüş durumdadır. Bundan başka düğünün toy bastar aşamasında veya düğün başlamadan önce her masaya toy bastar hediyeleri dağıtılır. Bu da son dönemlerde ortaya çıkan bir gelenektir. Eski zamanlardaki toy bastar örneklerinde bu duruma rastlanılmamaktadır. Eski toy bastar örneklerinde düğünün yürütücüsü olan tamada/asaba düğün sahiplerini tanıtır ve övdükten sonra kendi söz kabiliyetini sergiler ve ustalığını gelen misafirlere şarkı eşliğinde tanıtır. Bu uygulamanın da son dönem toy bastar geleneklerinde ortadan kalktığını söyleyebiliriz. Kazak evlenme geleneğinde jar-jar atışmaları önemli bir yer tutar. Burada kız ile yiğit duygu ve düşüncelerini ifade eder, istemeden evlenen kızlar da isyanlarını bu şarkı aracılığıyla dile getirirdi. Günümüzde bu durumlarda da değişiklik olmuştur. Jar-jar şarkısı eskiden uzak diyarlara ve başka aileye giden kıza akıl verme, davranışlarıyla örnek olma, akrabaları ile vedalaşıp, güzel ve hayırlı bir hayat dileme içerikli sözlerden oluşurdu. Günümüz jar-jar şarkılarında eski örneklerinden farklı olarak daha çok kıza mutluluk dileme, ailesine ve akrabalarına saygı gösterme, çocuklarını terbiyeli yetiştirme ağırlıklı konular yer almaktadır. Eski jar-jar atışmalarında kız ile yiğitten başka olarak kız ve yenge atışmaları örnekleri de vardı. Günümüz Kazak evlenme geleneklerinde kız ile yenge atışma geleneği yok olmuştur. Bu gelenek günümüz düğünlerinde kızın uğurlandığı zamanda söylenen vedalaşma ritüellerinde görülmeye başlanmıştır. Sinsu şarkısı kızın doğup büyüdüğü yeri, ailesi ve akrabaları ile olan vedalaşması örneğidir. Kazak düğünlerinde söylenen sinsu şarkıları anlam ve nasihat bakımından zengindir. Eskiden kızlar için dönemin önemli akın ve jırvaları tarafından yazılan sinsu şarkıları örnekleri vardı. Günümüzde ise birçok düğünde hazır olan sinsu şarkılarından kızın seçtiği söylenmektedir. Eskiden kızın kendisi sinsu söylerken bu durumda da değişiklik olmuştur ve günümüzde sinsu şarkısını düğüne özel olarak çağrılan şarkıcılar söylemektedir. Bu sebeple kız uğurlamada söylenen sinsular büyük

oranda benzerlik göstermektedir. Yani artık sinsu şarkıları kalıplaşmış bir hal almıştır. Kazak düğünlerinin önemli olan bir başka geleneği de avşadiyardır. Bu gelenek zamanla unutulmuştur ve günümüzde artık bu şarkı düğünlerde söylenmemektedir. Avşadiyar şarkısı, sinsu şarkısıyla birleşerek işlevini kaybetmiştir. Bu nedenle günümüzde örneklerine bu şarkıya rastlanmamaktadır. Betaşar geleneği, gelin olan kızın, damat evine geldiğinde erkek tarafına tanıştırılmasıdır. Bu tanıştırma geleneğinde eskiden dönemin en tanınmış akınlarını çağırarak toyun eğlenceli şekilde geçmesine çok önem verilirdi. Akınlar betaşar toyunda Türk dünyasının ortak müzik aleti olan dombıra ile yeni gelen gelini akrabalara tanıştırır ve onlara selam verdirirdi. Gelin kızla tanıştırılan akrabalar, ortaya konan bir kutuya para atardı. Günümüzdeki betaşar geleneğinde bu uygulamanın bazı değişikliklere uğradığı görülmektedir. Eskiden sadece ortadaki kutuya para atılırken günümüzde teknolojinin gelişmesi ile evlenecek çift için elektronik olarak telefonlardan para gönderilmektedir. Günümüz düğünlerinde bunun gibi yeni uygulama örnekleri görülmektedir. Kısa bir zaman diliminde gerçekleştirilen geleneksel betaşar düğünü, günümüzde üç-dört ay ya da bir veya iki yıl gibi uzun bir zaman dilimine kadar uzayabilmektedir.

Notlar

- 1 Asaba, tamadanın eş anlamlısıdır ancak çoğunlukla araştırma yaptığımız alanlarda asaba kelimesi yerine tamada kelimesi kullanılmıştır. Biz de çalışmamızda asaba yerine tamadayı kullanmayı tercih ettik.
- 2 Gelinin olacak kızın baş giyimi.
- 3 Yeni evlenen kızı nazardan korumak için odanın içerisindeki bir alanın perdeyle kapatılmasıdır.
- 4 Kazak halkında ilk görülen şeyler için para veya küçük hediyeler verilir. Buna da körimdik denir.

Research and Publication Ethics Statement: This article constitutes an original research paper based on original data. It has neither been published previously nor submitted for publication elsewhere. The author has adhered to ethical principles and guidelines throughout the research process.

Authors' Contributions: The article is authored solely by one individual.

Ethics Committee Approval: Ethical committee approval is not required for this study.

Financial Support: No financial support was obtained for this research.

Conflict of Interest: There are no potential conflicts of interest related to this study.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı: Bu makale, orijinal veriler temelinde hazırlanmış özgün bir araştırma makalesidir. Daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış olup başka bir yere yayımlanmak üzere gönderilmemiştir. Yazar, araştırma sürecinde etik ilkelere ve kurallara uymuştur.

Yazarların Katkı Düzeyleri: Makale tek yazarlıdır.

Etik Komite Onayı: Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

Finansal Destek: Bu araştırma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması: Bu çalışma ile ilgili herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Ajiğali, S. E. (2005). *Kazak halkının dästürleri men ädet- ğurıptarı*. I. Tom, Arıs.
- Ajiğali, S. E. (2006). *Kazak halkının dästürleri men ädet- ğurıptarı*. II. Tom, Arıs.
- Alimkulov, B. ve Abdirahmanov, E. (1994). *Kuyev keltir kız uzat toyındı kıl*. Sanat.
- Altinsarin, I. (1994). *Tandamalı şığarmaları*. Ğılım.
- Balabekov, E. (2006). *Kazakların müzik folkloru*. İzdat Market.
- Baykadamova, K. ve Temirbekova, A. (2001). *Kazaktın ädet-ğurıp, turmıs salt änderi*. I. Altinsarin Adındağı Kazaktın Bilim Akademiyasının Respublikalık Baspa Kabineti.
- Çetin, H. (2021). *Türkiye ve Kazakistan'daki geçiş dönemlerinin (doğum-evlenme-ölüm) karşılaştırmalı incelemesi* [Yayımlanmamış Doktora Tezi] Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İslamjanulı, K. (1995). *Tal besikten jer besikke deyin "Kazaktın otbasılık ğurıp jırları"*. Ana Tili.
- Kenjeahmetulı, S. (1994). *Kazaktın saltürleri men ädet-ğurıptarı*. Ana Tili.
- Kenjeahmetulı, S. (2013). *Kazaktın saltürleri men ädet-ğurıptarı*. Atamura.
- Konratbayev, A. (1991). *Kazak folklorının tarihi*. Ana Tili.
- Matıjanov, K. (2007). *Kazaktın otbası folklorı*. Arıs Baspası.
- Nuspokasulı, A. ve Japarulı, Ä. (2011). *Ağaş besikten jer besikke deyin*. Öner Baspası.
- Velihanov, Ç. (2010). *Köp tomdık şığarmalar jıynağı*. IV. Tom. Tolağay Grupp
- Vahatov, B. (1974). *Kazaktın halık öleñderi*. Ğılım.
- Vahatov, B. (1983). *Kazaktın turmıs salt jırlarınunıñ tipologiyası*. Ğılım.
- Vahatov, B. ve Kıdrov, J. (1978). *Jar-Jar toy kitabı*. Jalın Baspası.

Elektronik Kaynaklar:

URL-1 Tamada, (<https://kznews.kz/bilim/asaba-sozderi-tekst/>) (Erişim Tarihi: 13.12.2023).

Bu eser Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
(This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License).